

Александра Вишекруна¹
Милош Станић²

Прегледни научни рад
UDK: 342.511.6:342.511.8(4-664)

ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ СУПРУЖНИКА ПРЕДСЕДНИКА РЕПУБЛИКЕ У ПОЈЕДИНИМ ЕВРОПСКИМ ПОСТКОМУНИСТИЧКИМ ЗЕМЉАМА

Апстракт

У домаћој и страниој литератури много се писало о правном положају председника у различитим државама, односно уставним системима. Међутим, правни положај супружника председника (председнице), бар колико је ауторима познато, није привукао толику пажњу. Управо је то подстакло ауторе да покушају да ову материју истраже и да на тај начин пруже подстицај за нека будућа проучавања. Предмет анализе су само неке европске земље, јер је намера била да се анализа ограничи на европске државе које су биле део тзв. комунистичког блока. Овакав избор делује логично, јер је управо и наша земља припадала овом миљеу. Рад је структуриран тако да се у уводном делу укратко и крајње уопштено приказује положај председника у овим земљама, у средишњем делу се наводе конкретна решења, док закључак представља покушај сублимације резултата до којих се дошло након спроведеног истраживања.

Кључне речи: председник републике, супружник председника, европске земље, комунистички блок.

1. Уводна разматрања

Европске посткомунистичке земље су се доношењем нових устава вратиле вредностима либерално-демократског

¹ Дипломирани правник-мастер; истраживач приправник, Институт за упоредно право, Београд, mail: avisekruna@gmail.com.

² Дипломирани правник-мастер; Истраживач приправник, Институт за упоредно право, Београд, mail: stanicmisa@gmail.com.

конституционализма. Уместо совјетског модела организације власти заснованог на начелу јединства власти, оне су у својим уставима институционализовале начело поделе власти.³ Председнички систем поделе власти је потпуно стран традицији европске уставности, те су при креирању својих уставних решења све државе за основу прихватиле парламентарни институционални оквир. Ипак, само мали број ових држава је својим уставним решењима остао у оквирима чистог парламентарног система.⁴ Највећи број тих земаља је установио непосредан избор шефа државе, што је уз постојање одговорности владе пред парламентом и основна претпоставка постојања полупредседничког система власти. Политички легитимитет који добија на непосредним изборима рађа у шефу државе тежњу за активним учешћем у свакодневним политичким процесима.⁵ Устави највећег броја посткомунистичких земаља додељују шефу државе веома широк круг овлашћења, на основу чега се његов положај унеколико разликује од парламентарног шефа државе који је ограничен на вршење искључиво протоколарних функција.⁶

Без обзира на положај председника републике у уставном систему једне земље, тешко је у уставима пронаћи норме којима се регулишу права и обавезе његовог супружника.⁷ Норме које уређују правни положај председниковог супружника налазе се, пре свега, у различитим законима чија ће решења бити изложена у наставку рада. Међутим, и када посматрамо те прописе, можемо уочити да је положај супружника председника маргинализован и уређен спорадично, најчешће у свега неколико чланова. Ипак, иако се уређењу његовог положаја не посвећује велика пажња у легислативи, то не значи да је сама улога супружника шефа државе занемарљива. Може се уочити велика улога коју председников животни партнер има у друштвеном и културном, али и политичком животу своје земље. Борба за одређене друштвене циљеве, промовисање вредности и културног наслеђа земље су неки од основних упоришта његовог ангажовања у националним и међународним оквирима. Управо са циљем представљања јавности свог рада, у многим случајевима супружник председника користи предности модерне технологије, те путем интернет странице износи основне правце свог деловања.

³ Д. Симовић, *Полупредседнички систем*, Правни факултет Универзитета у Београду, Јавно предузеће „Службени гласник”, Београд 2008., 215.

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*

⁷ За потребе проучавања у овом раду, изразом супружник председника републике означавају се равноправно супруга и супруг председника републике, као и (ванбрачни) партнер, односно партнерка председника. Израз *председник* републике употребљава се у мушком роду (облику) и њиме се обухватају председник и председница републике.

2. Решења у појединим европским земљама

2.1. Словенија

Устав Републике Словеније предвиђа да председник Републике представља Републику Словенију и да је командант њених одбрамбених снага.⁸ Председник се бира на непосредним општим изборима, тајним гласањем, а изабраним се сматра кандидат који добије већину важећих гласова. Председник Републике бира се на период од пет година и може бити биран највише два узастопна мандата. Ако мандат истиче за време ратног или ванредног стања, продужава се тако да траје шест месеци од дана престанка ратног или ванредног стања.⁹ Каже се да словеначко државно уређење спада у ред парламентаризама са непосредно изабраним председником, при чему је улога председника у Словенији мала.¹⁰

У Закону о условима за обављање функције председника Републике Словеније постоје посебне одредбе посвећене положају и правима супружника председника Републике у вези са испуњавањем протоколарних и других друштвених обавеза.¹¹

Супружник председника Републике (као и лице са којим председник живи у заједници у складу са породичним законодавством) има право на месечну накнаду трошкова који су настали услед обављања протоколарних и других друштвених обавеза у износу од 15% од зараде председника Републике.

Ако је супружник председника Републике у радном односу, има право на накнаду на име плаћеног одсуства са рада за време обављања протоколарних и других обавеза у износу који одговара висини зараде за његово радно место. Такође, супружник председника Републике који је у радном односу, током трајања мандата председника, има право на мировање радног односа. У том случају има право на месечну накнаду у износу од 20% од плате председника Републике, а период мировања се рачуна као радни стаж, односно рачуна се у период осигурања у складу са прописима којима се регулишу радни односи и социјално осигурање. Средства за исплату наведене месечне накнаде и свих других бенефиција обезбеђују се из државног буџета.

На основу Уредбе о обезбеђењу појединих лица и објеката,

⁸ Вид. чл. 102. Устава Републике Словеније.

⁹ Вид. чл. 103. Устава Републике Словеније.

¹⁰ М. Cerar, "Uloga predsednika Republike u slovenskom (ustavno)pravnom i političkom sustavu", *Politička misao* 4/2005, 40.

¹¹ Вид. чл. 14-15. Zakon o zagotavljanju pogojev za opravljanje funkcije predsednika republike, *Uradni list Republike Slovenije*, št. 15/2003, 109/2012.

супружник председника (брачни, ванбрачни, односно истополни партнер), као члан породице, има право на обезбеђење које му пружа полиција.¹²

2.2. Хрватска

Председник Републике Хрватске представља и заступа Републику Хрватску у земљи и иностранству и брине за редовно и усклађено деловање и за стабилност државне власти и одговара за одбрану, независност и територијалну целовитост Републике Хрватске.¹³ Председник се бира на основу општег и једнаког бирачког права на непосредним изборима, тајним гласањем са дужином трајања мандата од пет година. Нико не може да буде биран више од два пута. Председник Републике се бира већином гласова свих бирача који су гласали, а ако ниједан од кандидата не добије потребну већину избори се понављају након 14 дана. На поновљеним изборима избор се врши између два кандидата који су приликом првог гласања добили највише гласова.¹⁴

Положај супружника председника Републике није уређен у Хрватској у прописима којима је то учињено у већини других земаља, будући да Устав и други закони не садрже посебне одредбе о правима супружника председника, укључујући Закон о правима председника Републике Хрватске након престанка обављања дужности и Закон о обавезама и правима државних функционера.¹⁵ Овим прописима се предвиђају бројна права и обавезе за (садашњег и бившег) председника, али се она не односе на његовог супружника, односно на чланове породице.

Ипак, Законом о спречавању сукоба интереса утврђена је обавеза за државне и јавне функционере да пријаве своје имовинско стање, па је председник Републике дужан, у року од 30 дана од дана ступања на дужност, да поред извештаја о својој имовини поднесе и извештај о имовини свог супружника, као члана породице. Овакву обавезу, председник има и ако буде поново изабран на исту дужност.¹⁶ Законом се предвиђа и забрана за супружника који има 0,5% или више учешћа у власништву неког привредног друштва да на било који начин, преко

¹² Вид. чл. 6. и 8. Uredba o varovanju določenih oseb, prostorov, objektov in okolišev objektov, ki jih varuje policija, *Uradni list Republike Slovenije*, št. 63/2013.

¹³ Вид. чл. 94. Устава Републике Хрватске.

¹⁴ Вид. чл. 95. Устава Републике Хрватске.

¹⁵ *Zakon o pravima Predsjednika Republike Hrvatske po prestanku obnašanja dužnosti*, *Narodne Novine*, бр. 105/04, 22/13, 102/14; *Zakon o obvezama i pravima državnih dužnosnika (Narodne Novine*, бр. 101/98, 135/98, 105/99, 25/00, 73/00, 30/01, 59/01, 114/01, 153/02, 163/03, 16/04, 30/04, 121/05, 151/05, 141/06, 17/07, 34/07, 107/07, 60/08, 38/09, 150/11, 22/13, 102/14, 103/14, 03/15.

¹⁶ Вид. чл. 8. *Zakon o sprječavanju sukoba interesa (pročišćeni tekst)*, *Narodne novine*, бр. 48/13.

тог привредног друштва, ступа у пословни однос са органима јавне власти у којима председник Републике обавља дужност. Ова забрана се односи на стицање предметног учешћа у периоду од две године пре избора председника, па све до престанка председничког мандата.¹⁷

2.3. Црна Гора

Председник Црне Горе представља Црну Гору у земљи и иностранству.¹⁸ Председник Црне горе се бира на основу општег и једнаког бирачког права, непосредним и тајним гласањем.¹⁹ Мандат председника Црне Горе траје пет година и исто лице може да буде бирано највише два пута.²⁰

У Црној Гори, супружник председника Републике имао је право на породичну пензију, као члан породице умрлог председника (који је користио пензију или је стекао право на њу), према Закону о зарадама и другим примањима државних и јавних функционера.²¹ Међутим, ово право је укинато Одлуком Уставног суда од 2009. године, којом је Уставни суд Црне Горе прогласио неуставним одредбе Закона о зарадама и другим примањима државних и јавних функционера (чл. 12-19) које се односе на право на пензију државних и јавних функционера.²²

Уставни суд је сматрао да су привилеговане пензије прописане одредбама поменутог закона изразито несразмерне просечним пензијама у Црној Гори, па су, стога, несагласне са чл. 1 Устава, који Црну Гору дефинише као грађанску државу засновану на принципима демократије, владавине права и социјалне правде. Поред тога, Суд је утврдио да су права појединих функционера на привилеговане пензије уређена ретроактивно. Из изнетог следи да председник Републике и његов супружник своја права на пензију могу да остваре по општим прописима о пензијском и инвалидском осигурању.

Према Закону о спречавању сукоба интереса, супружник, односно ванбрачни супружник председника Републике (као повезано лице), не сме да прима новац, хартије од вредности или драгоцени метал, без обзира на њихову вредност, као ни поклоне, осим протоколарних и пригодних поклона. Забрана примања поклона постоји ако је оно у

¹⁷ Вид. чл. 17-18. Закон о спречавању сукоба интереса.

¹⁸ Вид. чл. 95. Устава Црне Горе.

¹⁹ Вид. чл. 96. Устава Црне Горе.

²⁰ Вид. чл. 97. Устава Црне Горе.

²¹ Вид. чл. 16. Закона о зарадама и другим примањима државних и јавних функционера, *Службени лист Црне Горе*, бр. 33/2008.

²² Вид. Одлука У. бр. 86/08, 43/09, 103/09 и 108/09 од 24. децембра 2009. године, *Службени лист Црне Горе*, бр. 7/2010; Закон о зарадама и другим примањима државних и јавних функционера, *Службени лист Црне Горе*, бр. 33/2008, 76/2009, 7/2010.

вези са положајем председника Републике, као јавног функционера, односно вршењем јавне функције.²³

Председник Републике је обавезан да поднесе извештај о својој имовини и приходима, као и о имовини и приходима брачног и ванбрачног супружника. Извештај се подноси у року од 30 дана од дана ступања на функцију, као и током вршења јавне функције, једном годишње или и чешће у случају промене података из извештаја. Након престанка мандата, председник је дужан да подноси једном годишње извештај о приходима и имовини у наредне две године по престанку функције.²⁴

2.4. Македонија

Председник Републике Македоније представља Републику и врховни је командант њених оружаних снага.²⁵ Председник се бира на општим и непосредним изборима, тајним гласањем и мандат му траје пет година, а исто лице може да буде бирано највише два пута. За председника може да буде изабрано лице које је држављанин Македоније, које је на дан избора напунило четрдесет година живота и које је на дан избора живело у Македонији бар десет од последњих петнаест година.²⁶

У Македонији се положај супружника председника Републике регулише Законом о правима председника Републике Македоније и чланова његове породице по престанку функције²⁷ и Уредбом о лицима и објектима који се обезбеђују, врстама мера, активностима и степену обезбеђења.²⁸

Законом се предвиђа да супружник бившег председника Републике, у случају његове смрти, има право на пензију која износи 70% зараде председника Македоније.²⁹ У случају смрти председника за време трајања мандата, супружник, као члан породице, има право на месечну накнаду која је једнака износу зараде председника

²³ Вид. чл. 14. Закона о спрјечавању сукоба интереса, *Службени лист ЦГ*, бр. 1/2009, 41/2011, 47/2011, 52/2014.

²⁴ Вид. чл. 19. Закона о спрјечавању сукоба интереса.

²⁵ Вид. чл. 79. Устава Републике Македоније.

²⁶ Вид. чл. 80. Устава Републике Македоније.

²⁷ Закон на правата на претседателот на Република Македонија и неговото семејство по престанување на функцијата, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 46/04, 109/06 и 157/07.

²⁸ Уредба за личностите и објектите што се обезбедуваат, видовите на мерки и активности и степените на обезбедување, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 56/14.

²⁹ Висина пензије се одређује према заради председника Републике, тако што се зарада умањује за 30%. Вид. чл. 3. и 11. Закон на правата на претседателот на Република Македонија и неговото семејство по престанување на функцијата.

Републике Македоније, и ово право му се трајно признаје.³⁰ У том случају, супружник, као члан породице председника, има право и на паушалну једнократну накнаду на име накнаде нематеријалне штете у износу који је утврдила Влада Републике Македоније.³¹

У случају смрти председника Републике за време трајања мандата, породица има право својине на неизграђеном грађевинском земљишту ради изградње породичне куће и на накнаду трошкова ради изградње породичне куће са регулисаном накнадом за уређење грађевинског земљишта или право на сопствени стан. Средства за изградњу породичне куће или куповину стана обезбеђују се из државног буџета, али је њихова висина ограничена на износ који је потребан за изградњу или куповину простора чија површина не прелази 300m², а према тржишној вредности m² у тој грађевинској зони. Уколико породица користи право својине на неизграђеном грађевинском земљишту, до стицања услова за живот у породичној кући, може да користи непокретност чији је власник Република Македонија или закупљену непокретност без накнаде за коришћење и одржавање имовине, али најдуже у периоду од три године од дана предаје земљишта и стицања права својине.³²

У случају смрти председника Републике Македоније током трајања мандата, супружник, као члан породице, може да користи друга права као што су: лично обезбеђење, употреба службеног возила и возача; службене просторије, према потреби, приликом пријема домаћих и страних делегација; финансијска средства и службену пратњу приликом путовања поводом званичног позива да присуствује на неком догађају у иностранству.³³ Средства за остваривање свих наведених права супружника председника Републике обезбеђују се у државном буџету.³⁴

Уредбом о лицима и објектима који се обезбеђују, врстама мера, активностима и степену обезбеђења предвиђа се да супружник, као најужи члан породице председника, има право на посебно обезбеђење које му пружа Министарство унутрашњих послова (чл. 4 и 6). Уколико се процени да постоји опасност по живот и лични интегритет

³⁰ Вид. чл. 12. Закон на правата на претседателот на Република Македонија и неговото семејство по престанување на функцијата.

³¹ Вид. чл. 14. Закон на правата на претседателот на Република Македонија и неговото семејство по престанување на функцијата.

³² Вид. чл. 15. Закон на правата на претседателот на Република Македонија и неговото семејство по престанување на функцијата.

³³ Вид. чл. 16. Закон на правата на претседателот на Република Македонија и неговото семејство по престанување на функцијата.

³⁴ Вид. чл. 18. Закон на правата на претседателот на Република Македонија и неговото семејство по престанување на функцијата.

супружника бившег председника, министар унутрашњих послова може да одреди ванредне и посебне мере ради његовог обезбеђења, а све док опасност траје (чл. 6). Осим тога, Министарство унутрашњих послова, Министарство одбране и Војска Републике Македоније стално обезбеђују објекте као што су кабинет и резиденцијални објекат председника у којем живи са најужом породицом (чл. 9).

Супруга председника Македоније има своју интернет страницу (на македонском и енглеском језику), у оквиру званичног сајта председника Републике, која се редовно ажурира и на којој се објављују све информације о њеним активностима, укључујући фотографије са свих догађаја.³⁵ Посебно је ангажована у области заштите деце (борба против аутизма, учешће на конференцијама (у оквиру Скупштине УН), посете установама у иностранству, подршка бројним конференцијама и кампањама), заштите жена (оснаживање положаја жена, подршка женама оболелим од рака дојке), унапређења културе и заштите културног наслеђа, заштите природе, као и у дипломатији (прати супруга током званичних посета, састаје се са супругама амбасадора у Македонији, организује пријеме и сл.).

2.5. Мађарска

Мандат председника Мађарске траје пет година, а разлика у односу на земље бивше Југославије је та што председника у Мађарској бира парламент. Кандидат може да буде мађарски држављанин са навршених 35 година живота, а изабрани председник може само једном да буде реизабран.³⁶ Потребно је да у првом кругу за кандидата гласа двотрећинска већина од укупног броја парламентарца. Уколико се таква већина не постигне, онда у другом кругу гласања бива изабран онај кандидат који освоји већину важећих гласова посланика.³⁷ Председник изражава јединство нације и представља чувара демократског функционисања државе.³⁸

Посебне дужности и права супружника председника Мађарске уређују се Законом о положају и накнадама председника Републике (2011. évi CX. törvény a köztársasági elnök jogállásáról és javadalmazásáról). У року од 30 дана од дана ступања на дужност, сваке наредне године до 31. јануара и 30 дана након престанка мандата, председник Мађарске мора да поднесе изјаву о својој имовини, која укључује изјаву о имовини његовог супружника или партнера, као

³⁵ Вид. <http://www.president.gov.mk/mk/pretsedatel/pretimi.html>, <http://www.president.gov.mk/en/president/mrs-maja-ivanova.html>, 30.04.2015.

³⁶ Вид. чл. 10. Основног закона Мађарске.

³⁷ Вид. чл. 11. Основног закона Мађарске.

³⁸ Вид. чл. 9. Основног закона Мађарске.

члана породице. У случају непоштовања обавезе пријаве имовине, канцеларија председника нема право да поступа, нити да прима накнаду, а о повреди ове обавезе одлучује скупштина. На захтев Одбора за уставна питања, председник мора, у писаној форми, да поднесе додатне податке о имовини, приходима и интересима које има он и његов супружник, као члан породице.³⁹

Супружник, односно партнер председника Републике, има право да за потребе одмора користи државно одмаралиште, као и право на покривање трошкова смештаја, исхране и рекреације.⁴⁰

У случају смрти бившег председника, удовац, односно удовица остварује право на породичну пензију, али се висина пензије одређује у складу са правилима о старосној пензији.⁴¹ Удовац, односно удовица бившег председника има право да му се, на његов, односно њен захтев, обезбеде стамбене просторије, секретаријат (до два лица), бесплатна здравствена нега и лично возило. Ова права могу да се остваре под истим условима који важе за бившег председника који жели да оствари ова права, а новчана средства за њихово остваривање, осим за лично возило, обезбеђују се из буџета.⁴²

Искуства супруга досадашњих председника Мађарске показују да супруга председника Републике има велики значај у Мађарској, иако њен положај није институционализован. Супруга актуелног председника има свој секретаријат (и помоћника) у оквиру Канцеларије председника, као и своју интернет презентацију на званичном сајту председника која се редовно ажурира и уређује, на мађарском и енглеском језику.⁴³ Она се бави добротворним радом, истичући да наставља оно што су њене претходнице чиниле да би промовисале мађарску културу и традицију и да би помогле онима којима је помоћ најпотребнија, посебно великим породицама и особама са инвалидитетом. Поред тога, она активно помаже талентованој деци, подстиче их и охрабрује, помаже школама и целој заједници, наглашавајући значај породице у мађарском друштву.

Оваква пракса у Мађарској одраз је и традиције, будући да су супруге свих претходних председника биле друштвено ангажоване на овај начин, а остале су активне и након престанка мандата њихових супруга. Супруга првог председника Републике у демократској Мађарској била је прва која је учествовала у обуци социјалних радника

³⁹ Вид. чл. 6. 2011. évi CX. törvény a köztársasági elnök jogállásáról és javadalmazásáról.

⁴⁰ Вид. чл. 12. 2011. évi CX. törvény a köztársasági elnök jogállásáról és javadalmazásáról.

⁴¹ Вид. чл. 18, ст. 4. 2011. évi CX. törvény a köztársasági elnök jogállásáról és javadalmazásáról.

⁴² Вид. чл. 19. и 20. 2011. évi CX. törvény a köztársasági elnök jogállásáról és javadalmazásáról.

⁴³ Вид. <http://herczeghanita.keh.hu/bemutakozas>, <http://herczeghanita.keh.hu/introduction>, 30.04.2015.

у Мађарској, а касније је њена мисија била помагање онима којима је помоћ најпотребнија, учешћем у невладиним организацијама и помагањем тим организацијама. Заједно са својим мужем основала је посебну фондацију коју још увек води као председник надзорног одбора. Њено учешће такође помаже да се побољшају услови неге и развоја деце која имају менталне тешкоће и оних са вишеструким инвалидитетом. Имала је значајну улогу у усвајању закона који су усмерени на промовисање једнаких могућности за оне који живе са инвалидитетом, што је имало снажан међународни одјек.⁴⁴

Супруге осталих председника следиле су њен пример, па су поред испуњавања протоколарних дужности и помагања председнику током званичних посета, посећивале припаднике мађарске мањине у иностранству, помагале жртвама поплава у угроженим подручјима, подржавале социјалну инклузију особа са инвалидитетом, оснивале и водиле посебне фондације (које нпр. пружају подршку талентованој деци из сиромашних породица из руралних области у њиховом образовању или породицама са великим бројем деце), учествовале у покретима који пружају подршку немоћнима, посебно смртно болесним особама или особама оболелим од тумора. Посебно су посвећене промоцији културне баштине Мађарске, неговању народне традиције и заштити мађарских производа, па се отуда редовно организују скупови за супруге дипломата да би се оне боље упознале са природним, индустријским и културним вредностима Мађарске.⁴⁵

2.6. Словачка

Председник Словачке Републике представља Словачку у земљи и иностранству и своју функцију би требало да обавља у складу са својом савешћу и убеђењима и нико у томе не може да га ограничава.⁴⁶ Председника бирају грађани Словачке са активним бирачким правом и мандат му траје 5 година.⁴⁷

У Словачкој, положај супружника председника републике није уређен Уставом или другим прописима, а протоколарна правила не предвиђају посебне обавезе за супружника, што значи да председник нпр. није обавезан да у званичне посете путује са супружником.⁴⁸

Посебним актом о организацији Канцеларије председника Републике,

⁴⁴ Вид. <http://herczeghanita.keh.hu/elodok>, 30.04.2015.

⁴⁵ Вид. <http://herczeghanita.keh.hu/elodok>, 30.04.2015.

⁴⁶ Вид. чл. 101. Устава Словачке Републике.

⁴⁷ Вид. чл. 101. Устава Словачке Републике.

⁴⁸ Вид. „Kiska pôjde do Česka bez manželky, protokol neporuší“, <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/323028-kiska-pojde-do-ceska-bez-manzelky-protokol-neporusi>, 30.04.2015.

донетим на основу Закона о Канцеларији председника, предвиђено је да Канцеларија помаже супружнику председника, као и самом председнику, приликом обављања активности које су у складу са уставним положајем председника. Секретаријат председника Републике гарантује овакво опслуживање супружника председника, а средства за помоћ супружнику се обезбеђују из републичког буџета, будући да се Канцеларија финансира из буџета.⁴⁹ То значи да супружник председника може да користи буџетска средства, односно средства Канцеларије за извршавање дужности и остваривање права председника предвиђених Уставом и законима.

2.7. Чешка

У Чешкој Републици, председника бирају оба дома чешког парламента на заједничкој седници.⁵⁰ Сваки држављанин Чешке који има пасивно бирачко право на изборима за Сенат може да буде кандидат на председничким изборима.⁵¹ Мандат председника је 5 година⁵² и нико не може да буде биран више од два узастопна мандата.⁵³ Надлежности председника Чешке Републике су очекиване, а имајући у виду и начин његовог избора.⁵⁴

У Чешкој, положај супружника председника Републике није регулисан посебним актима, иако супружник учествује у бројним друштвеним догађајима и помаже председнику приликом представљања земље, што значи да има искључиво церемонијалну улогу. За обављање таквих активности супружник не прима плату, нема здравствено и социјално осигурање и нема право на накнаду трошкова остварених за личне потребе (нпр. куповина одеће, фризер).⁵⁵

Ипак, у оквиру Кабинета председника Републике (који се налази у оквиру Канцеларије председника), постоји Секретаријат председникове супруге (*Oddělení sekretariátu manželky prezidenta republiky*) који пружа административне и друге услуге које су повезане са супругом председника у погледу протоколарних обавеза и других активности председника.⁵⁶ Будући да је саставни део Канцеларије председника,

⁴⁹ Вид. Organizačný poriadok Kancelárie prezidenta Slovenskej republiky – Podľa §2 ods. 1 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 16/1993 Z. z. o Kancelárii prezidenta Slovenskej republiky, <https://www.prezident.sk/?kp-sr>, 30.04.2015.

⁵⁰ Вид. чл. 54. Устава Чешке Републике.

⁵¹ Вид. чл. 57. Устава Чешке Републике.

⁵² Вид. чл. 55. Устава Чешке Републике.

⁵³ Вид. чл. 57. Устава Чешке Републике.

⁵⁴ Вид. чл. 62. Устава Чешке Републике.

⁵⁵ Вид. <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Vsechno-si-musim-platit-sama-sdelila-novinam-Zemanova-manzelka-287780>, 30.04.2015.

⁵⁶ Вид. Kancelář prezidenta republiky – Organizační struktura, <https://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/kancelar-prezidenta-republiky/organizacni-struktura.shtml>, 30.04.2015.

Секретаријат председникове супруге финансира се из буџета, пошто се и средства за рад Канцеларије обезбеђују из државног буџета.⁵⁷

Канцеларија председника Републике основала је посебну организацију (*Správa Pražského hradu*, енг. *Prague Castle Administration*) која се стара о вршењу услуга које су у корист Канцеларије и активности из надлежности Канцеларије. Оснивачким актом ове организације предвиђено је да се она стара о вршењу следећих активности: организовање друштвених догађаја и образовних програма, конгреса и симпозијума, њихово спровођење и пружање услуга везаних за ове активности; издавачка делатност; продаја промотивног материјала; кетеринг; редовно одржавање Канцеларије председника (прање веша, пеглање, превоз постелјине и др.).⁵⁸ То значи да супруга председника може да користи средства предвиђена за рад Канцеларије, уколико се она користе за наведене активности.

2.8. Естонија

Председника Естоније бира парламент или посебно електорско тело, а у складу са Уставом.⁵⁹ За председника Естоније може да буде бирано лице које је естонски држављанин и које је навршило 40 година живота.⁶⁰ Мандат председника траје пет година и може бити биран највише два узастопна мандата.⁶¹

Законом о привилегијама председника Републике (у чл. 8, 10 и 11) предвиђена су бројна посебна права супружника председника Естоније, као и права која се односе на све чланове породице председника (укључујући и његовог супружника), а истим законом је утврђен основ да се и неким другим актом предвиде привилегије за супружника.⁶²

Као члан породице председника, супружник има право на обезбеђење током трајања мандата председника које му пружају полицијске снаге. Право на обезбеђење може остварити и удовац, односно удовица бившег председника, на основу посебне одлуке министра унутрашњих послова, под следећим условима: да

⁵⁷ Вид. чл. 2. Закона о Канцеларији председника Републике, *Zákon č. 114/1993 Sb. ze dne 24. března 1993 o Kanceláři prezidenta republiky (Změna: 224/1999 Sb., 220/2000 Sb., 49/2004 Sb., 281/2004 Sb.*

⁵⁸ Вид. *Zřizovací listina příspěvkové organizace „Správa Pražského hradu“* ze dne 19. dubna 1993, <https://www.hrad.cz/cs/sprava-prazskeho-hradu/statut.shtml>, 30.04.2015.

⁵⁹ Вид. чл. 79. Устава Републике Естоније.

⁶⁰ Вид. чл. 79. Устава Републике Естоније.

⁶¹ Вид. чл. 80. Устава Републике Естоније.

⁶² Вид. *Vabariigi Presidendi ametihüve seadus*, RT I 1996, 51, 966; RT I 2000, 55, 359; RT I 2001, 43, 240; RT I 2006, 7, 41; RT I 2008, 42, 240; RT I 2009, 15, 94; RT I 2010, 1, 2; RT I, 28.12.2010, 6; RT I, 28.12.2011, 1; RT I, 29.12.2011, 1; RT I, 29.12.2012, 1.

Канцеларија председника Републике поднесе такав захтев и да је полиција проценила да је обезбеђење неопходно због потенцијалне опасности за удовца, односно удовицу.

За време трајања мандата председника, супружник има следеће привилегије:

- право на секретара који је државни службеник запослен у Канцеларији председника Републике;
- право на коришћење, на терет буџетских средстава, службеног возила и услуга које су повезане са употребом и одржавањем истог;
- право на месечну накнаду за покривање трошкова репрезентације, у износу 30% плате председника;
- право на накнаду путних и других оправданих трошкова.⁶³

Након престанка трајања мандата председника, супружник има право на доживотну месечну накнаду за покривање трошкова репрезентације у износу 20% плате председника. Ово право супружник губи уколико је осуђен за неко од кривичних дела против државе или против службене дужности (за које је, у складу са Кривичним законом Естоније, прописана казна затвора у трајању од најмање 5 година).

Преживели супружник председника Републике има право да захтева од Владе продужење права на коришћење службеног возила и услуга које су повезане са његовом употребом и одржавањем.

У случају смрти председника, супружник, као члан породице који је неспособан за рад, има право на породичну пензију у висини једне половине председничке пензије, с тим да укупан износ пензија које примају чланови породице председника не може бити виши од износа председничке пензије. Право на породичну пензију се у овом случају остварује у складу са условима за породичну пензију предвиђеним Законом о државном пензијском осигурању (*Riikliku pensionikindlustuse seadus*).

Преживели супружник бившег председника има право на породичну пензију без обзира на ограничења и услове који важе за супружника у случају смрти председника, под условом да је удовац, односно удовица, био у браку са председником током трајања његовог мандата. Исплата породичне пензије се у сваком случају обуставља за време издржавања казне или принудног лечења.

---

⁶³ Супружник председника који је осуђен за неко од кривичних дела против државе или против службене дужности (у складу са Кривичним законом Естоније (Глава 15 и Одељак 2 Главе 17) – *Karistusseadustik*), за које је прописана казна затвора у трајању од најмање 5 година, губи право на наведене посебне привилегије.

У случају смрти председника за време трајања мандата или у року од годину дана након престанка трајања мандата председника, Влада може преживелом супружнику одобрити коришћење просторија за живот, собу за пријем и канцеларије или му може надокнадити разумне трошкове одржавања резиденције до смрти удовца, односно удовице.

Пракса у Естонији показује да је улога супруге председника церемонијална – она је домаћица приликом посета страних државника Естонији и прати председника током званичних посета (у земљи и иностранству). Такође учествује у догађајима који имају важан историјски значај за Естонију (нпр. прослава дана независности) и на званичним пријемима, подржава рад на подизању свести о здравом животу и покровитељ је бројних покрета створених да допринесу бољитку друштва. У оквиру званичне интернет презентације председника Естоније, донедавно постојао је одељак посвећен његовој супрузи на којем су се редовно објављивале информације о њеним активностима и организацијама које она подржава.⁶⁴

У оквиру Културне фондације председника (*Vabariigi Presidendi Kultuurirahastu*), формирана је посебна фондација супруге председника (*Vabariigi Presidendi abikaasa allfond*), у циљу ангажовања у добротворним делатностима и промовисања здравог живота и спортских активности. Фондација додељује награде, стипендије, школарине и подржава образовање деце из најмање привилегованих породица, као и децу и породице у ванредним околностима, стара лица, особе са инвалидитетом и друге људе којима је потребна помоћ.⁶⁵

2.9. Литванија

Председник Литваније представља своју земљу у иностранству, шеф је државе и обавља своје дужности у складу са Уставом и законима.⁶⁶ За председника може да буде изабран литвански држављанин, али само под условом да има и литванско порекло, који је навршио 40 година живота на дан избора и који је последње три године живео у Литванији, те који би могао да буде биран у Сејм, односно у тамошњи парламент. Председника бирају држављани Литваније који имају активно бирачко право и мандат му траје пет

⁶⁴ Вид. <http://www.president.ee/en/president/velin-ilves/index.html>, <http://www.president.ee/ru/president/velin-ilves/index.html>, 30.04.2015. Интернет презентација супруге председника више се не ажурира, јер се председник Естоније у међувремену развео. Вид. <http://www.president.ee/et/vabariigi-president/elulugu/index.html>, 01.05.2015.

⁶⁵ Вид. <http://www.president.ee/et/vabariigi-president/institutsioonid/66-vabariigi-presidendi-kultuurirahastu/4911-sihtasutuse-vabariigi-presidendi-kultuurirahastu-pohikiri/layout-institution.html>, <http://www.president.ee/en/president/institutions/146-cultural-foundation-of-the-president-of-the-republ/5063-first-ladys-foundation/layout-institution.html>, 01.05.2015.

⁶⁶ Вид. чл. 77. Устава Републике Литваније.

година, уз могућност да буде биран највише два узастопна мандата.⁶⁷

Законом о Председнику Републике Литваније,⁶⁸ предвиђено је да супружник председника има следећа права:

- право на обезбеђење, као члан породице (чл. 14, ст. 2);
- право на једнократну накнаду у случају смрти председника за време трајања мандата, у случају нарушавања здравља председника и супружника због вршења дужности које су предвиђене у државном и/или дипломатском протоколу, односно због разлога који су повезани са вршењем функције председника, као и у случају инвалидитета председника или супружника. Износ накнаде зависи од броја преживелих сродника које је председник издржавао и од степена нарушености здравља, односно инвалидитета (чл. 17);
- запослени супружник председника има право на одсуство са посла да би испуњавао дужности одређене државним и/или дипломатским протоколом и право на накнаду за ово време у износу који није мањи од његове просечне зараде (чл. 19, ст. 1);
- право на накнаду трошкова репрезентације у земљи и иностранству који ће бити обрачунати у складу са међународном дипломатском праксом, као и право на месечну накнаду у износу од 15% месечне накнаде председника за трошкове репрезентације, независно од претходно наведених трошкова (чл. 19, ст. 2);
- преживели супружник (садашњег и бившег) председника има право, ако то жели, да му се обезбеди смештај (резиденција) по основу уговора о закупу у складу са поступком који је утврдила Влада Литваније, као и право на једнократну накнаду уколико је утврђено да је бивши председник преминуо због разлога који су повезани са вршењем председничке функције (чл. 23).

2.10. Русија

Председник Руске Федерације (даље: Русија) ће бити гарант Устава Русије и људских и грађанских права и слобода. У складу са процедуром утврђеном Уставом, он (она) треба да усвоји мере за заштиту суверенитета Русије, њене независности и интегритета државе, и да обезбеди координирани рад и интеракцију државних

⁶⁷ Вид. чл. 78. Устава Републике Литваније.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Prezidento Įstatymas, *Žin.*, 1993, Nr. 5-89; 1994, Nr. 94-1835; 1998, Nr. 20-506; 2001, Nr. 21-688; 2003, Nr. 17-702, Nr. 112-4992; 2004, Nr. 98-3631; 2006, Nr. 141-5404; 2008, Nr. 135-5234.

органа власти. Председник ће, у складу са Уставом и федералним законима, одредити основне циљеве унутрашње и спољне политике државе. Председник, као шеф државе, представља Русију у земљи и у иностранству.⁶⁹ Председника Русије бирају држављани Руске Федерације са активним бирачким правом на основу општег, једнаког, непосредног изборног права тајним гласањем, а мандат му траје 6 година, што је незнатно дуже у односу на петогодишњи мандат у досад поменутих земљама. Сваки држављанин Русије који је навршио 35 година живота и који је имао пребивалиште у Русији најмање 10 година може да буде биран за председника. Једно лице не може да врши дужност председника више од два узастопна мандата.⁷⁰

Посебна права супружника председника Русије предвиђена су Федералним законом о гаранцијама председнику Руске Федерације и члановима његове породице након престанка обављања дужности председника, а њихово остваривање финансира се средствима из федералног буџета.⁷¹

Овим законом се супружнику, као члану породице председника којем је престао мандат, гарантује здравствена заштита коју је имао у моменту престанка мандата (чл. 2, ст. 2). Након смрти председника којем је престао мандат, супружник, као члан породице, има следећа права: 1) право на месечну накнаду у износу шестомесечне пензије чија висина се одређује према правилима о висини пензије за одређене категорије осигураника, према федералном закону о државним пензијама; 2) право на коришћење службеног возила и 3) право на здравствену заштиту у периоду од пет година након смрти бившег председника (чл. 8.).

2.11. Белорусија

Председник Републике Белорусије је шеф државе, гарант Устава, права и слобода човека и грађанина. Он персонификује јединство нације, гарантује примену основних смерница унутрашње и спољне политике, представља Републику Белорусију у односима са другим државама и међународним организацијама. Председник ће предузимати мере ради заштите суверенитета Републике Белорусије, њене националне безбедности и територијалног интегритета, обезбеђења њене политичке и економске стабилности. Председник ужива имунитет, а његова част и достојанство ће бити заштићени

⁶⁹ Вид. чл. 80. Устава Руске Федерације.

⁷⁰ Вид. чл. 81. Устава Руске Федерације.

⁷¹ Федералный закон от 12 февраля 2001 г. N 12-ФЗ о гарантиях Президенту Российской Федерации, прекратившему исполнение своих полномочий, и членам его семьи, с изменениями и дополнениями от: 24 июля 2007 г., 28 декабря 2010 г., 21 июля 2014 г.

законом.⁷² Сваки грађанин Белорусије који је навршио 35 година живота, а који је имао пребивалиште у овој земљи најмање 10 година може да постане председник Белорусије.⁷³ Председник се бира непосредно, тј. бирају га грађани Белорусије и мандат му траје 5 година.⁷⁴ Не постоје ограничења у погледу броја мандата које једно лице може да служи као председник.

На основу Закона о Председнику Републике Белорусије (Закон аб Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь, № 3602-ХІІ, 21 лютага 1995), регулисано је само да супружник председника, као члан његове породице, има право на посебне медицинске услуге и на бањско лечење (чл. 37, ст. 7).⁷⁵

2.12. Јерменија

Председник Републике Јерменије је шеф државе, који ће настојати да се придржава Устава и да се обезбеди редовно функционисање законодавне, извршне и судске власти. Председник ће бити гарант независности, територијалног интегритета и безбедности Републике Јерменије.⁷⁶ Бирају га јерменски држављани и мандат му траје пет година. Свако лице које је навршило 35 година живота, које је држављанин ове земље и са пребивалиштем у њој претходних десет година, са активним бирачким правом може да буде изабрано за председника. Исто лице не може бити бирано више од два узастопна мандата.⁷⁷

На основу посебног закона којим се уређују примања председника Јерменије, његово опслуживање и обезбеђење, супружник председника, као члан породице, има право на обезбеђење и на опслуживање које председнику гарантују државне службе.⁷⁸

⁷² Вид. чл. 79. Устава Републике Белорусије.

⁷³ Вид. чл. 80. Устава Републике Белорусије.

⁷⁴ Вид. чл. 81. Устава Републике Белорусије.

⁷⁵ Закон Републики Беларусь 21 февраля 1995 г. № 3602-ХІІ о Президенте Республики Беларусь. Изменения и дополнения: Закон Республики Беларусь от 18 апреля 1996 г. № 236-ХІІІ (Ведамасці Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, 1996 г., № 12, ст.157), от 3 мая 1996 г. № 440-ХІІІ (Ведамасці Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, 1996 г., № 21, ст.380), от 7 июля 1997 г. № 52-3 (Ведамасці Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь, 1997 г., № 24, ст.463); от 9 июля 1999 г. № 285-3 (Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь, 1999 г., № 54, 2/56), от 9 октября 2000 г. № 428-3 (Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь, 2000 г., № 100, 2/203), от 6 октября 2006 г. № 166-3 (Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь, 2006 г., № 166, 2/1263).

⁷⁶ Вид. чл. 49. Устава Републике Јерменије.

⁷⁷ Вид. чл. 50. Устава Републике Јерменије.

⁷⁸ Вид. чл. 4. Закон Республики Армения о вознаграждении, обслуживании президента Республики Армения и обеспечении его безопасности, 5.03.1996; 29.04.2008; 26.02.2013; 12.12.2013; 04.03.2015.

2.13. Молдавија

Председник Молдавије је шеф државе, представља земљу и гарант је националне суверености, као и територијалног интегритета државе.⁷⁹ Председника бира парламент,⁸⁰ а мандат му траје 4 године и једно лице може да врши дужност највише два узастопна мандата.⁸¹

Према Закону о омогућавању активности председника Републике Молдавије, супружник председника, као члан породице, има право на лекарску помоћ (бесплатна лекарска нега, право на личног доктора и право на бесплатно бањско лечење) и право на обезбеђење.⁸² Средства за остваривање ових права обезбеђују се из буџета.⁸³

3. Закључна разматрања

Када се са упоредноправног становишта погледа на који је начин регулисана материја положаја супружника председника у некадашњим комунистичким земљама, уочава се шароликост. Постоје земље у којима су ова питања детаљно регулисана, али и оне у којима су једва и дотакнута. Могуће је, ипак, уочити и заједничку нит - положај супружника шефа државе је углавном регулисан када је реч о правима која су у домену радноправне материје, као и права из социјалног осигурања у најширем смислу. Такође, супружницима се гарантују бројне привилегије које се тичу протокола, те им се у неким земљама обезбеђују и одговарајуће службе које им у томе помажу и омогућава им се да користе службена возила и просторије. У случају потребе, председников супружник има и право да се о његовој безбедности, уколико је угрожена, старају државни органи. Када је реч о обавезама, оне су одраз настојања да се избегну потенцијални случајеви сукоба интереса па се, пре свега, концентришу на обавезу пријављивања имовине председника и његовог супружника, како за време, тако и након престанка трајања мандата.

Евидентно је да се у регулисању положаја супружника шефа државе углавном пошло од минималистичког приступа и да су бројна питања остала изван разматрања законодавца. Ипак, та чињеница не спречава да брачни друг шефа држава има богату и значајну улогу кроз бројне друштвене ангажмане и рад на унапређењу бољитка

⁷⁹ Вид. чл. 77. Устава Републике Молдавије.

⁸⁰ Вид. чл. 78. Устава Републике Молдавије.

⁸¹ Вид. чл. 80. Устава Републике Молдавије.

⁸² Вид. чл. 8. и 10, Lege Nr. 1111 din 11.03.1997 privind asigurarea activității Președintelui Republicii Moldova, *Monitorul Oficial*, Nr. 16-17/1997, 121-123/2010, 65-68/2011).

⁸³ Вид. чл. 18, Lege Nr. 1111 din 11.03.1997 privind asigurarea activității Președintelui Republicii Moldova.

друштва. Моћ супружника председника у многоме не извире из норми које уређују његов положај, јер њих готово и да нема, већ из снаге његове личности и посвећености коју показује у одржању и промовисању вредности своје земље.

На крају, намеће се питање да ли је исправнији приступ у оним земљама у којима је ова материја овлаш дотакнута или у оним државама које су је детаљније регулисале. Мишљења смо да је боље да се ова проблематика уреди, што је више могуће, баш због њене важности, иако се она можда не види на први поглед. Супружник председника је лице чија се улога понекад довољно јасно не уочава, али често може да буде од велике друштвене важности. Због тога би требало правно регулисати, оно што се правом дâ уредити, опет водећи рачуна да се то уради са правом мером, јер би се и на тај начин у овој области постигла већа правна сигурност, а тиме би се положај председника и поверење у њега додатно ојачали.

Aleksandra Višekruna, M.A.

Research Assistant, Institute of Comparative Law, Belgrade

Miloš Stanić, M.A.

Research Assistant, Institute of Comparative Law, Belgrade

POSITION OF PRESIDENTIAL SPOUSE IN CERTAIN EUROPEAN POSCOMMUNIST COUNTRIES

Summary

Position of president of the republic worldwide has been vastly discussed in domestic and foreign literature. However, the position of presidential spouse, as far as the authors know, hasn't been under much scrutiny. That very fact has instigated the authors to research this matter and give incentive for further scientific research. The object of analysis are only certain European countries, because the intention was to analyse European countries that were the part of so-called 'communist bloc'. This

is logical choice, having in mind that our country was also part of that milieu. The paper consists of three parts – introduction that gives brief overview of the position of president in these countries, main part that contemplates concrete solutions and concluding remarks that intent to summarize findings of the research.

Keywords: president of republic, presidential spouse, European countries, communist bloc.